

Seher İLASLAN

Siirt Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi
Siirt/TÜRKİYE
seherilaslan0606@gmail.com
ORCID

KİTÂBİYÂT / BOOK REVIEW

Eser: *DİJİTAL ÇAĞDA PUSULASI BOZULAN ŞİİR:
POSTMODERNİZM VE ŞİİR ÜZERİNE ADLI ESER
HAKKINDA BİR İNCELEME*

Makale Türü: Kitap Tanıtım ve Değerlendirme	Article Information: Book Review
Yükleme Tarihi: 05.07.2021	Received Date: 05.07.2021
Kabul Tarihi: 26.08.2021	Accepted Date: 26.08.2021
Yayımlanma Tarihi: 30.10.2021	Date Published: 30.10.2021

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atf/Citation

İlaslan, Seher, "Dijital Çağda Pusulası Bozulan Şiir: Postmodernizm ve Şiir Üzerine Adlı Eser Hakkında Bir İnceleme", (Kitap Tanıtımı ve Değerlendirme) *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, Yıl 7, Sayı 15, Güz 2021, s. 362-369.

İlaslan, Seher, "Dijital Çağda Pusulası Bozulan Şiir: Postmodernizm ve Şiir Üzerine Adlı Eser Hakkında Bir İnceleme", (Book Review) *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 7, Volume 15, Fall 2021, p. 362-369.

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YIL 7, SAYI 15, GÜZ 2021

Yüksek Lisans Öğrencisi Seher İLASLAN

KİTÂBİYÂT/BOOK REVIEW

DİJİTAL ÇAĞDA PUSULASI BOZULAN ŞİİR: POSTMODERNİZM VE ŞİİR ÜZERİNE
ADLI ESER HAKKINDA BİR İNCELEME

Yazar: Doç. Dr. Ulaş BİNGÖL

Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul, 2021, 312 s., ISBN: 978-625-7760-34-8

“Gerçi ne olduğunu anlamaya çalışıyorum ama bilmiyorum. Bu konudaki tartışma daha yeni başlıyor. Tıpkı aydınlanma ile olduğu gibi. Tartışma konu başlamadan bitecek.” Jean-François Lyotard

Modernite ile başlayan hayata anlam verememe probleminin sonraki dönemlerde daha da keskinleştiği ve anlamlı bir bütün olarak kendini ortaya koyamayan öznenin hayata tutunamaması ile gelişen huzursuzluğun daha da belirginleştiği postmodern çağı (s.258) şiir sanatı üzerinde somutlaştırarak ele alan Ulaş Bingöl'ün, ilk baskısı ile 2021'de yazın hayatına merhaba diyen *Dijital Çağda Pusulası Bozulan Şiir: Postmodernizm ve Şiir Üzerine* adlı eseri geçmişten günümüze hâlâ çerçevesi çizilmekte zorlanılan yeni kuşak bir akımın anlaşılmasına hizmet etme bağlamında dünya yazın hayatına önemli katkılar sunabilme niteliği taşıyan bir eserdir.

Eseri kaleme alış gayesini “*Siyasetten felsefeye, sinemadan tiyatroya, mimariden müziğe her alanda postmodernizmin izleri kolayca gözlemlenir. Ama söz konusu şiir olduğunda Türkiye’de postmodernizm meselesinin yeterince ele alınmadığı, bu meseleyi ele alanların da birtakım eleştirilere maruz kaldığı* görülür. Neredeyse bütün sanat dallarında postmodernizm çerçevesinde birçok

akademik çalışmanın yapılmasına karşın henüz postmodern şiir üzerine birkaç makale dışında elle tutulur bir çalışmanın yapılmamış olması gerçekten ilginçtir. Başta Amerika olmak üzere Batı’da uzun yıllardan beri postmodern şiir olgusunun incelenmesi, postmodern şiir antolojisinin hazırlanması bile Türkiye’de akademik çevrelerin postmodern şiire ilgi duymasını sağlamamıştır.”(s.11) sözleri ile ifade eden Bingöl, edebiyat dergilerinde de postmodern şiir konusu üzerine kaleme alınmış birkaç metin hariç ciddi bir yazıya rastlanmadığını (s.11) ve bundan dolayı kitabını postmodernizm akımının, postmodern şiirin ve çağımız şiirinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olması (s.13) gayesi ile kaleme aldığını belirtir. Aynı zamanda birtakım ortak özelliklerine karşın günümüz şiirini bir şemsiye altında toplamanın imkân(sızlık)larından söz eden yazar, Neo-epik, deneysel, somut, görsel, yeni anlatımcı ve elektronik şiir gibi eğilimlerin ortak yanının, postmodern söylem noktasında yollarının birleşmesi (s.12) olduğuna da vurgu yapar.

Postmodernizm, Postmodern Şiir ve Türk Şiirinde Postmodernizmin Yansımaları olmak üzere üç ana bölümden oluşan kitabın birinci bölümü Postmodernizmin Atası: Modernizm; Birbirinin Yerine Kullanılan Kavramlar: Postmodern, Postmodernite, Postmodernizm; Postmodernizmin Düşünsel Arka Planı; Modernitenin Karşıtı Olarak Postmodernizm; Bilimdeki Baş Döndürücü Gelişmeler; Bunalımlar ve Yıkımlar Çağı: XX. Yüzyıl; Postmodernizmin Özellikleri; Hümanizmin Eleştirisi ve Reddi: Anti-hümanizm; Evrenselliğin Reddi: Çoğulculuk, Çok Kültürlülük, Yerellik; Aydınlanmanın Eleştirisi ve Akıl Tutulması; Merkezsizlik; Parçalılık; İlerlemeci Tarih Anlayışının Reddi ve Tarihin Sonu; Özne Parçalanması; Simülasyon ve Mekân Algısı; Büyük Anlatıların Yıkılışı Küçük Anlatıların Doğuşu; Dil Oyunları; Popüler Kültür; Postmodern Sanat Estetiği; Modernist Sanat ile Postmodern Sanat Arasındaki İlişki; Postmodern Sanat; Postmodern Sanatın Özellikleri; Sanatçının Ölümü; Popsanat (Popart); Kiç (Kitsch); Parçalılık; Eklektizm; Nostalji (Retro), ikinci bölümü Modernist Şiir; Postmodern Şiirin Kökenleri; Postmodern Şiirin Özellikleri; Postmodern Şair; Metinsellik; Okuyucuyu Metne Davet; Metinlerarasılık; Şiir ve oyun; Şiir ve Gerçek; Şiir ve Biçim; Dil ve Anlatım; Anlam Kapalılığı; Pop Kültür, üçüncü bölümü Ahmethan Yılmaz’ın Kahkahalarla Sabunlaştı Bayan R Şiirinde Metropolde Can Çekişen Birey; Can H. Türker’in uruz ile bedisa Şiirinde Geleneksel Anlatımın Yeniden İnşası; Efe Murad’ın Zenciler Şiirinde “Öteki” Olmanın Anlamı Yahut Anlamsızlığı; Hakan Şarkdemir D=M=O Şiirinde Parodik Bir Başkaldırı; Ömer Şişman’dan Deneysel Bir Kalkışma: hayat devam ediyor başlıklarını izah eden konulardan müteşekkildir.

Postmodern şiirin; bilim ve teknik ile ilerleyen Batı toplumlarının II. Dünya Savaşı sonrası yaşadığı bunalım, panik ve güvensizliğin ürünü olarak ortaya çıktığına vurgu yapan Bingöl, Türk modernizminden Batılı manada bir postmodernizm çıkmayışını modernizmin Türkiye’de çizgisel zamana göre ilerleyememiş olmasına bağlarken (s.234) Hayriye Ünal’ın tespitlerinden hareketle Türk edebiyatında kuramsal altyapı boşluğundan dolayı modernizm ve postmodernizmin içi içe geçtiğini ifade eder. İki akımın içine düştüğü bu

durumu yine Ünal'ın Oğuz Atay hakkındaki “1970’lerde yazdığı romanlarıyla ilk modernistlerden biri olarak kabul edilmesine karşın oyun olgusunu sunuş şekli, üst kurmacaya başvurması, çok katmanlı bir dil kullanması ve eserlerini epizotik bir yapıya göre kurgulamasından ötürü postmodernist bir romancı olarak değerlendirildiği” (s.234) tespitleri ile destekleyerek somutlaştırır.

Modern sonrası manasına gelen postmodern akıma göre hayat bir oyundur. Eserlerini bu akımın tesirinde yazan yazarlar da, bir kısmını modernizmden aldıkları metinler arasılık, üst kurmaca, kolaj, parodi, pastiş gibi anlatım tekniklerine yeni yorumlar getirerek eserlerinde kullanmışlardır. Ancak yukarıda da değinildiği üzere iki akım arasındaki sınırları flulaştıran bir durum daha vardır ki bu da yazarların eserlerinin muhtevasıdır. Modernist yazarlar aydın bireyin iç dünyasına; kendisiyle ve toplumla çatışmalarına, uyumsuzluklarına, bunalımlarına, yalnızlıklarına psikolojik unsurlar bağlamında eğilirken, postmodern anlayışı benimseyen yazarlar da benzer bir tutum sergiler. Buna karşın postmodernist yazarlar, modern kuralların dışladığı değerleri de ele alarak modernist düzen ve kuralcılığa karşı gelir. Yani postmodern yazar, ele aldığı meseleyi kural dışı bir üslup ile sanatsal anlatıya dönüştürebilen yazardır.

Kitabın Thomas D. Docherty’den alıntılanan ilk epigrafında “Avrupa’da bir hayalet geziyor: Postmodernizm... Postmodern hayaletin dokunmadığı neredeyse tek bir entelektüel faaliyet alanı yok. Bu hayalet mimariden zoolojiye kadar her kültürel disiplinin üzerinde iz bırakıyor; biyoloji, ormancılık, coğrafya, tarih, hukuk, edebiyat ve tüm sanat dalları; tıp siyaset, felsefe vb.lerine kadar uzanıyor. Ancak bu şekilsiz varlık gene de bir hayalet ve oldukça korkunç bir hayalet olarak kalıyor...” (s. 5) sözleri ile konunun nesnel izahsızlığına vurgu yapılmasına karşın; Atay’ın *Tutunamayanlar* (2008), *Tehlikeli Oyunlar* (2012), *Korkuyu Beklerken* (2016), *Eylembilim* (2017a) ve *Oyunlarla Yaşayanlar* (2017b) adlı eserlerine Bingöl ve Ünal’ın modernizm ve postmodernizm üzerine ortaya koydukları tespitler doğrultusunda eğilmek, postmodernizm hakkında farkındalık geliştirilmesine katkı sunacak bazı nesnel ipuçlarına ulaşılması bağlamında faydalı olacaktır. Atay’ın *Oyunlarla Yaşayanlar* adlı eserinde eylemsizlikle geçmiş bir hayatın doğal ürünü beceriksizlik ve gülünç olma korkusundan sürükleyici bir oyun çıkarıldığı ifade edilirken “Tanzimattan bu yana sürekli değişen politik ve toplumsal değerler, hedefler, ölçütler, Türk aydınını kronik bir bunalıma sürüklemiştir. Atay’ın bu tiyatro eseri de varoluş sancılılarıyla boğuşan ve ‘tutunmaya’ çabalayan fakat bunu pek başaramayan okur-yazarımızın kara gürültüsüdür.” (2017b) yorumundan hareketle eserlerinin, modern ve postmodern çağda toplumla uyum sağlayamayan aydınların içine düş(ürül)düğü duygusal boşluk, çatışma ve bunalımın ifadesi olduğu söylenebilir.

Yazar Bingöl’ün, *Dijital Çağda Pusulası Bozulan Şiir: Postmodernizm ve Şiir Üzerine* adlı eserinin omurgasını, *Murathan Mungan’ın Şiirlerinde Postmodern Unsurlar* adlı doktora tezi oluşturur. Doktora tezinin ikinci bölümünden hareketle kitaba dönüştürdüğü *Postmodern Zamanın Metal Şairi:*

Murathan Mungan'ın Şiirlerinde Postmodernizmin İzinde (2018) adlı eserinin ilham verdiği temaya, en son kaleme aldığı bu kitabında da odaklanan yazar, bu kez konuyu “postmodern şiirin kuramsal çerçevesi” (s.12) bağlamında ele alır. Mungan şiirini, postmodern çerçevede irdeleyen eserinin ön sözünde “*Bir edebiyat incelemesi, odaklandığı konu hakkındaki tartışmalara açıklık getirmelidir. Ama aynı zamanda bir edebiyat incelemesi yeni tartışmalara kapı açıyorsa değerlidir... İster modern ister postmodern olsun bir şiir aynı zamanda sanat eseridir ve sanat eseri olduğu için de şiirin estetik ölçütlere göre çözümlenmesi gerekir.*” (2018: 12) diyen Bingöl, *Dijital Çağda Pusulası Bozulan Şiir: Postmodernizm ve Şiir Üzerine* adlı eserinde incelediği şiirlere estetik bağlamda yaklaşmayı da ihmal etmez. Örneğin *Ahmethan Yılmaz'ın Kahkahalarla Sabunlaştı Bayan R* şiirinde postmodernizmin kentli birey üzerinde yol açtığı tahribata *Metropolde Can Çekişen Birey* başlığı altında yer veren yazar, şair Yılmaz'ın;

v e k ı y ı y a ç e k i l i r s
a n d a l ; h ü z ü n l e s o n
a e r e r h a r e k e t . y ı r
t ı c ı b a k ı ş : t u v a l i . . .

dizelerini irdelerken, şairin bu görsel deneyime gitme amacını, metin ile okuyucu arasında doğrudan bir bağ kurma sureti ile okurun daha aktif bir biçimde anlamlandırma sürecine dahil olmasını sağlama şeklinde değerlendirir. Şayet şiirde “*Ve kıyıya çekilir sandal / hüzünle sona erer hareket. / Yırtıcı bakış: tuvalin dışarıları tahrip olur / diğer şeylerle birlikte. / Anlamına kırık dökük varılan suluboya resimde diğer anlam olarak imlenir ve. / Bilince şiddet: dönüşün sızısı: dünyadan etkilenmemek: genç ölmek! Genç ölmek! Genç ölmek!*” gibi alışılmış bir dizim uygulansa idi okurda aynı dikkat uyandırılmayabilirdi (s. 257) yorumunda bulunan yazarın bu tespitleri doğrultusunda, kitabındaki şiirleri hem kuramsal hem de estetik bağlamda ele aldığı söylenebilir.

Başkalarının Acısına Bakmak adlı eserinde “*Başka bir ülkede meydana gelen felaketlerin seyircisi olmak, gazeteciler diye bilinen profesyonel, uzman turistlerin bir buçuk asrı aşkın sürelik maceralarında gittikçe katlanan birikimleriyle doğrudan ilintili olan, esaslı bir modern deneyimdir. Öyle ki artık savaşlar hepimizin oturma odalarında sükûnet içinde seyredilip dinlenen görüntü ve seslere dönüşmüştür.*” (2004: 17) diyen Susan Sontag'ın bu ifadelerindeki çağın içinde bulunduğu duyarsızlaşmaya ve toplumsal tepkisizliğe tepkisi, Bingöl'ün kitabında da bir yazar duyarlılığına dönüşmüş gibidir. Postmodern çağın insan ruhunda hız kazandırdığı en büyük tahribatlardan biri olan “ötekileştirme” sorunsalı bağlamında ele aldığı *Efe Murad'ın Zenciler şiiri Öteki Olmanın Anlamı Yahut Anlamsızlığı* başlığı altında sunduğu yaklaşım ile büyük anlamlar kazanır. Postmodern söylemin, modernizmdeki hümanizm anlayışını iki yüzlü ve tek tipleştirici bir dayatma olarak gördüğü tespitinde bulunan yazar, postmodernistlerin anti-hümanist bir tutum sergileyerek Batı'nın öteki oluşturma eğilimini şiddetle eleştirdiğini, farklı renkler ve seslerin birlikte

buluşabileceği bir ortam kurmanın mümkün olduğuna inandıklarını (s.267) ifade eder. Modern ulus yapısının kurucusu ülkelerin farklı olanlara takındıkları ötekileştirici tutuma neden teşkil eden durumlardan birinin de ulusu ayakta tutabilmek için ötekinin korkusundan faydalanmak olduğunu, ötekileştirilenin varlığının adeta ulus varlığının güvencesi sayıldığını (s.268) belirten Bingöl, bu düşünceleri doğrultusunda ötekileştirilme sorunsalını postmodernite bağlamında *Zenciler* şiiri üzerinden sorgular. Şairin;

anlam nedir (Doğru soru bu değil).
doğru soru nedir (Doğru soru bu değil).
anlam, silginin yüzüne sinmiş zenciliğe rağmen beyaz kalmasıdır
(s.271)

dizelerinden hareketle zenciliğin kurgulanmış bir kurum ve beyazdan kaynaklı bir durum olduğunu, şair Efe Murad'a göre ise anlamın aynen zencilik olgusunda olduğu gibi topluma dayatılan bir şey olduğunu ifade eder ve zenciliğin dışarıda bir yerde değil bizzat insanın içinde, insanın varlığına tebelleşmiş bir durum (s. 269-271) olduğuna dikkat çekerek "*öteki olma durumunun, ötekileştirilenlerin öteki olmayı kabullenmiş olmasıyla pekiştğini*" (s.273) vurgular.

Seçtiği diğer şiirlerde de modern ve postmodern çağda yaşamın içine düştüğü sorunlara eğilen yazar, kitabında ele alıp incelediği son şiir *'hayat devam ediyor'*da ise küçük istekler ve kişisel doyumsuzlukların çağımız insanının en büyük sorunu (s.281) olduğunu söylerken; şair Ömer Şişman'ın, ölümü sorgulamak ve varoluş üzerine düşünmek yerine yer yer sayıklamalarla karşı karşıya kaldığı bir durumu anlattığını (s.282) ifade eder.

k o ş k o ş k o ş – uluyor
tebdil-i kıyafet
uzun bir şimdiki zamanda (s.259)

II. Dünya Savaşı'ndan sonra birçok yöne sapan şiir de, farklı sanat dallarıyla sıkı bir ilişki içine girerek yeni form arayışlarına yönelir. Bu konuda postmodern şiire bir çerçeve çizmeye çalışan Solange Ribeiro de Oliveria'nın tespitlerinden hareketle günümüzde şairlerin sinema, video, televizyon, bilgisayar gibi teknolojik ağırlar ve müzikle daha fazla etkileşim halinde olmanın yanında, deneysel girişimlerden de haz aldıklarını (s.16) ifade eden Bingöl, kitap kapağında da bu tespitlere vurguda bulunan bir görsele yer vererek bireyin sesli ve sessiz zihinsel aktarım süreçlerinin dijital haz (modernizm) ve hız (postmodernizm) çağının tesiri altında olduğu ve çağın içine düştüğü bu cenderenin sanatsal üretilere de yansıdığı mesajını verir. Postmodern dönem şairlerinin kendilerini veya ele aldıkları konuyu, problemi, dış evreni doğrudan anlatmak yerine, oluşturdukları ilgi çekici kompozisyonlarla aktarmaya çalışmalarının elektronik / dijital teknolojinin şairler üzerlerinde bıraktığı tesire de (s.17) vurgu yaptığını belirten yazar, bu değişimlerle Türk şiirinde postmodernizme doğru atılan adımların İkinci Yeni şiiri ile başladığının iddia edilebileceğini vurgular. 1960'ların ortalarından 1980'e kadar şiirin ideolojik

söylem ekseninde yazıldığını, İkinci Yeni'den sonra ise hızla postmoderne doğru evrilmesi beklenirken şiirde İkinci Yeni öncesine dönülmesini, Türkiye'deki çarpık modernleşmenin sanata yansması (s. 246) nedeni bağlamında açıklar. 1980 sonrası şiirinde politik atmosferin de tesiri ile şairlerin gelenek ile yakın bağlar kuran şiire dönerek yeni bir ses yakalamaya çalıştıklarını vurgulayan Bingöl, 1990'larda ve 2000'li yıllarda da şairlerin geleneğe olan ilgilerinin dikkat çekici olduğunu belirtir. Ancak Baki Asiltürk'ten yaptığı bir alıntı ile "2000'lerin yenilikçi şairlerinin geleneği bir edebiyat tarihi okur gibi okumaktansa birikimden derinleşmeyi ve bunun hemen ardından o birikimi sarsmayı, parçalamayı hedeflediklerini" (s.266) ifade eder.

Alışılmış şiir estetiğindeki yıkımın ve geleneksel mimesis anlayışındaki çözümlerin zemininde XIX. yüzyıl sonlarından XX. yüzyıl ortalarına kadar etkisini sürdüren avangart sanat akımlarındaki başkaldırcı ve yıkıcı eğilimlerin tesiri olduğunu vurgulayan Bingöl, avangardın terk edilerek deneysel ve somut şiire duyulan ilginin ve anlatımcı şiire geri dönülmesinin şiir evreninde ortaya çıkardığı yeni olgunun "postmodern şiir" olarak algılandığını (s. 15) söyler. 1960'lı yılların pop sanat, film kültürü, happeningler, multimedya eğlencelik gösteriler, rock konserleri ve öbür yeni kültür biçimlerinin revaçta olduğu bir dönem olduğunu vurgulayan Douglas Kellner ve Steven Best ise edebiyat, şiir, resim ve mimaride postmodern biçimlerin 1970'li ve 1980'li yıllarda gelişmeyi sürdürdüğünü ve sanat alanındaki postmodern söylemlerin dallanıp budaklanmalarının bu gelişime eşlik ettiğini ifade eder. (2016: 28-29) Bu doğrultuda "Postmodern hayatta bir karnaval havası yaratılarak her alanda farklılıkların bir araya getirilmeye çalışıldığı" tespitinde bulunan Bingöl, postmodern sanatı ise "*farklı yörelere ait desenlerin aynı kumaşta buluşmasıyla ortaya çıkan melez yapı*" (s. 64) olarak tanımlar.

Çağımızda görsel imajların baskısının insan üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda şairlerin de alışılmış şiir estetiğinden koptuğunun söylenebileceği tespitinde bulunan yazar, özgür ve özerk davranmayı estetik bir ilke edinen günümüz şairlerinin düzenli bir form oluşturmak yerine düzensizlik içinde sanatsal bir form yaratmayı esas aldıklarını belirtirken, Ömer Şişman'ın dağınık formlarda kaleme aldığı şiirlerinin de bu amaca hizmet etmek gayesi ile yazılmış olabileceği yorumunu getirerek şairin dil sürçmeleri, sözcük türetmeler, farklı görsel şekiller, silik yazılar gibi denemeleri bir arada kullandığı kitabında kendine has bir postmodern şiir dünyası yarattığına (s.278-281) da vurgu yapar. Türk edebiyatında Atay'ın *Tutunamayanlar*'ında yer yer başvurduğu, kelimeleri birbirine bitiştirerek yazma (2008: 232-239) veya eserinin 15. Bölümü boyunca uyguladığı -özel isimler hariç- imlasız ve noktalamasız yazı biçimi (2008: 460-537) postmodern yapılandırmaya 70'lerin iyi bir örneği olarak gösterilebilecekken; yazarların, şairlerin içine düştüğü bu biçimsel arayışlar, gelenekselin dışında, rastlantılara dayalı bir edebî anlayış geliştiren Tristiyen Tzara'nın torbadan çektiği rastgele kelimeleri yan yana düzenleyerek oluşturduğu şiirlerin bir yankısı (Şahiner, 2013: 51) olarak da yorumlanabilir.

Kaynakça

- Atay, Oğuz. (2008), *Tutunamayanlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Atay, Oğuz. (2012), *Tehlikeli Oyunlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Atay, Oğuz. (2016), *Korkuyu Beklerken*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Atay, Oğuz. (2017a), *Eylembilim*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Atay, Oğuz. (2017b), *Oyunlarla Yaşayanlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bingöl, Ulaş. (2018), *Postmodern Zamanın Metal Şairi: Murathan Mungan'ın Şiirlerinde Postmodernizmin İzinde*, Akademik Kitaplar, İstanbul.
- Bingöl, Ulaş. (2021), *Dijital Çağda Pusulası Bozulan Şiir: Postmodernizm ve Şiir Üzerine*, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul.
- Kellner, Douglas, Best, Steven. (2016), *Postmodern Teori*, (çev.) Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sontag, Susan. (2004), *Başkalarının Acısına Bakmak*, (çev.) Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Şahiner, Rıfat. (2013), *Sanatta Postmodern Kırılmalar*, Ütopya Yayınevi, Ankara.